

Co je to sociologie?

Sociologie

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

Etymologie slova sociologie

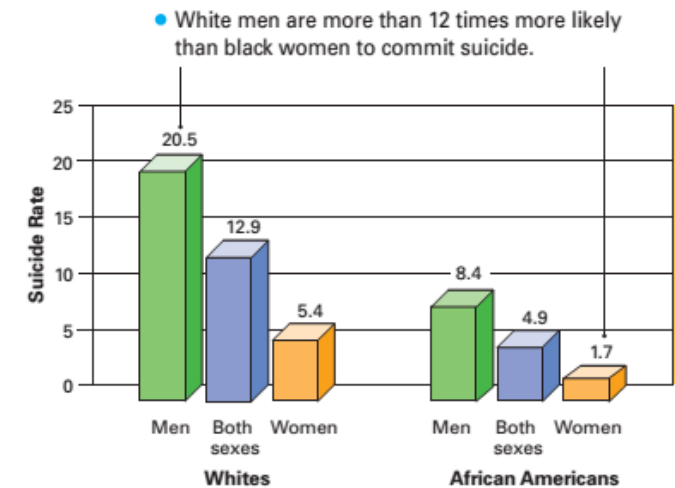
Etymologie slova socius = druh; societas = společnost (lat.); logos = slovo, řeč, věda (řec.).

- jako věda o společnosti, spol. jevech, strukturách a procesech a jejich vzájemných vztazích nebyla a není jednotně definována z hlediska svého předmětu a základní metody
- sociologie je studiem lidského života, sociálních skupin, celých společností a lidského světa
- obrovský záběr: individuální interakce až mezinárodní vztahy
- Peter L. Berger: sociologická perspektiva: vidět v konkrétním obecné; jak obecné vzorce ovlivňují naše jednání. Př. Lillian Rubin (1924-2014): objevila (*Worlds of Pain: Life in the Working Class Family*, 1979) souvislost mezi sociální pozicí žen a jejich očekávání kladené na muže (♂ s vyšší mzdou: citlivé muže, ochotné hovořit apod.; ♂ s nižší mzdou: muže, který nebude pít a nebude násilný)
- Charles Wright Mills: *Sociologická imaginace* (1959)

Sociologická imaginace

Vidět ve známém něco neobvyklého:

- sociologie nás učí, že společnost ovlivňuje to, co si myslíme a děláme
- sebevražda
- opět sociologický rozměr
 - Émile Durkheim (1858-1917); výzkum z roku 1897; muži, protestanti, bohatí jsou častěji sebevrahy než ženy, katolíci, Židé a chudí → sociální integrace je překážkou sebevraždy
 - POZOR: tzv. ekologická chyba; statistický vztah zjištěný na nějaké úrovni agregace (např. na rovině ČR) nemusí platit pro jedince a vice versa

Diversity Snapshot

FIGURE 1-1 Rate of Death by Suicide, by Race and Sex, for the United States

Suicide rates are higher for white people than for black people and higher for men than for women. Rates indicate the number of deaths by suicide for every 100,000 people in each category for 2007.

Source: Xu et al. (2010).

Proces modernizace

vznik sociologie ↔ modernizace

zrod sociologie: výsledek působení sociálních sil

sociální změna – **modernizace** –
17./18./19. stol.; původně v Evropě

odklon od náboženství k vědě

viz Umberto Eco: *Jméno růže* (1980)

nová průmyslová ekonomika (*další slide*)

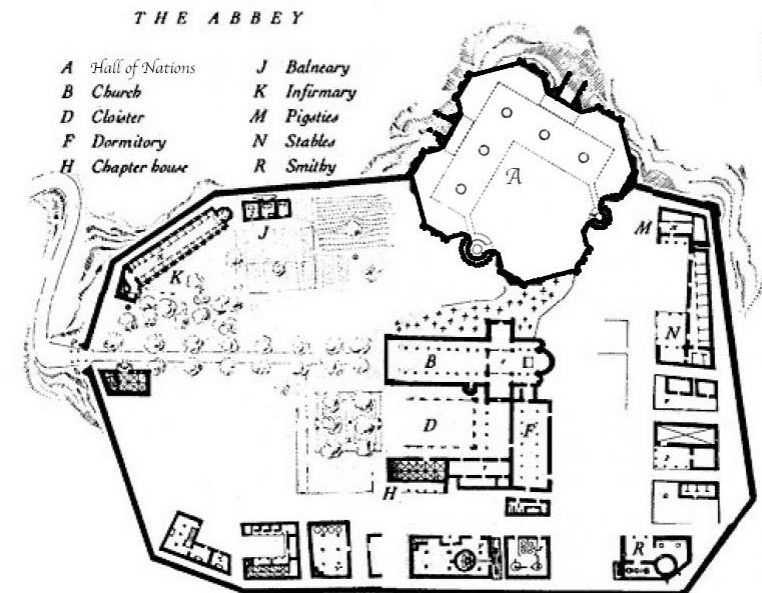
středověk: malé manufaktury

18. stol.: století páry – změna organizace práce a systému produkce – anonymní pracovní síla: pracující a majitelé továren (a půdy)

otázka role tzv. triangulárního obchodu (Eric Williams)

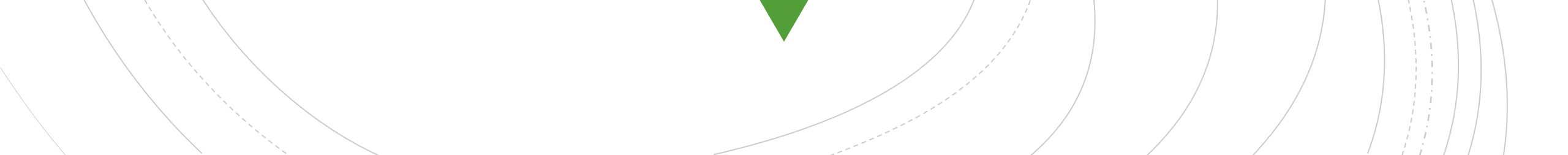
Jméno růže (beletrie)

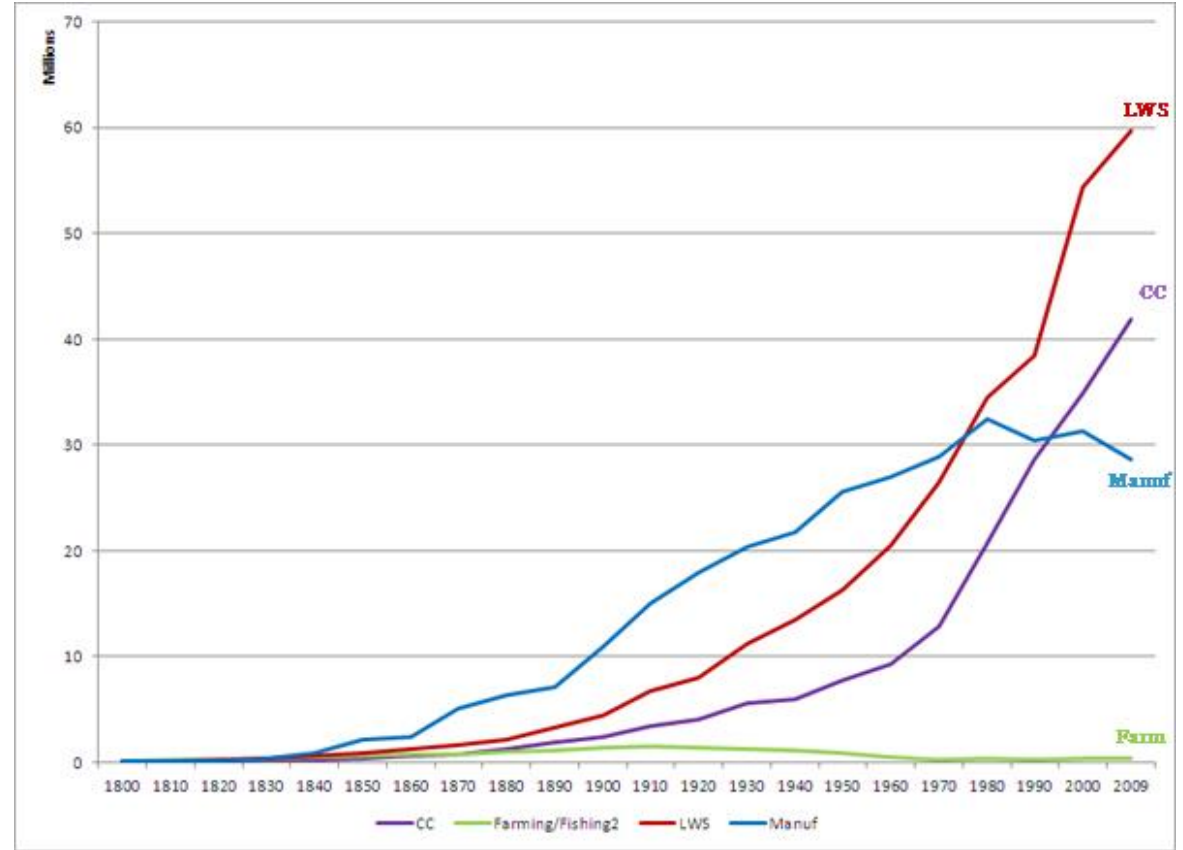
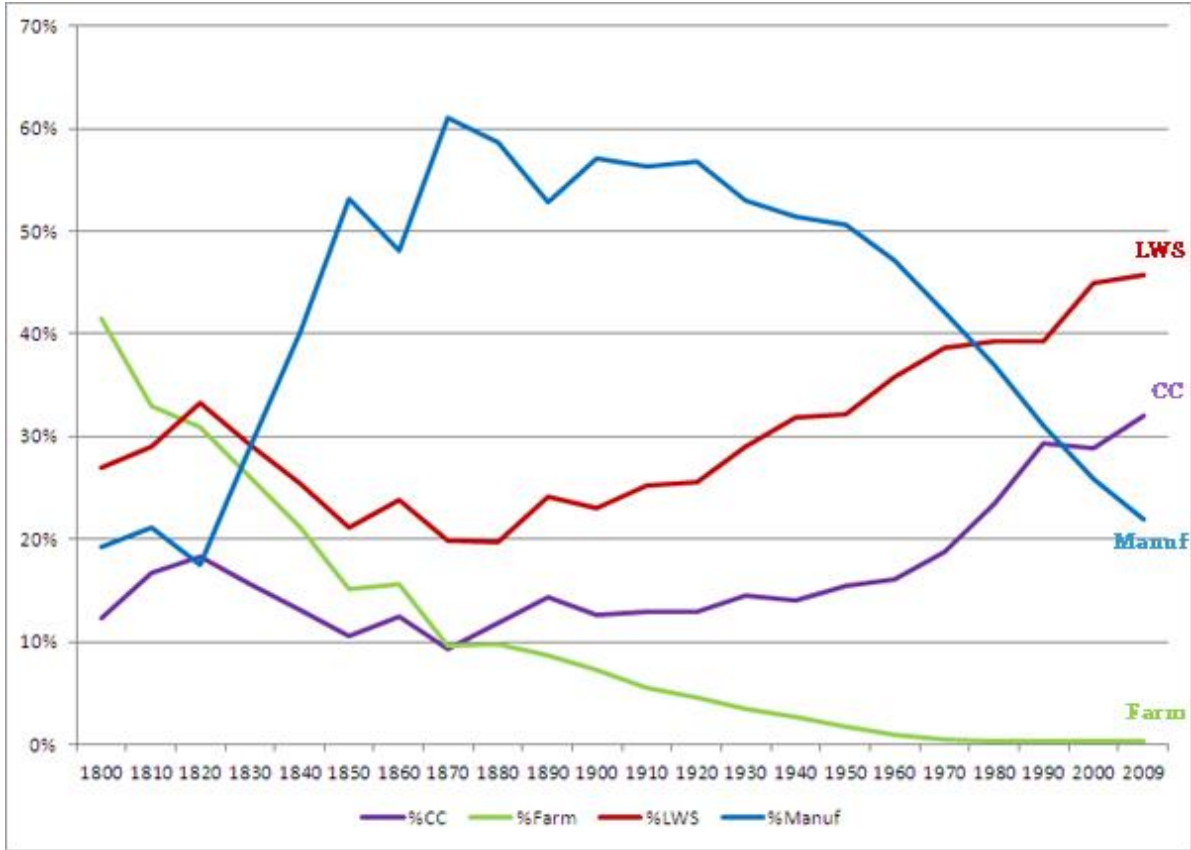
- Osoby:
 - Adso
 - William z Baskerville
- **Summary:** V roce 1327 slavný františkánský mnich William z Baskerville a jeho učedník Adso z Melku cestují do opatsví, kde došlo k několika podezřelým úmrtím. William započne pomocí dedukce vyšetřovat zmíněná úmrtí jako vraždy. Během vyšetřování zemře několik dalších mnichů. Díky strachu, který se v opatství rozšiřuje, nechá místní opat přivolat inkvizitora Bernardo Guié.
- Rozdíly mezi tradicí (*Jorge z Burgosu, Fernando Gui*) a ranou modernitou (*William z Baskerville*)

Proces modernizace

Proces modernizace

Legenda:
 LWS... špatně placené služby
 CC... kreativní práce
 ManuF... tovární práce
 Farm... zemědělství

Proces modernizace (pokr.)

růst měst (*další slide*)

proces ohrazování (Anglie);
proces uvolnění
obyvatelstva a přesun do
měst

nový neosobní svět

politická změna

středověk: spol. jako
produkt Boží vůle; vše
odpovídá řádu – teologický
výklad spol.

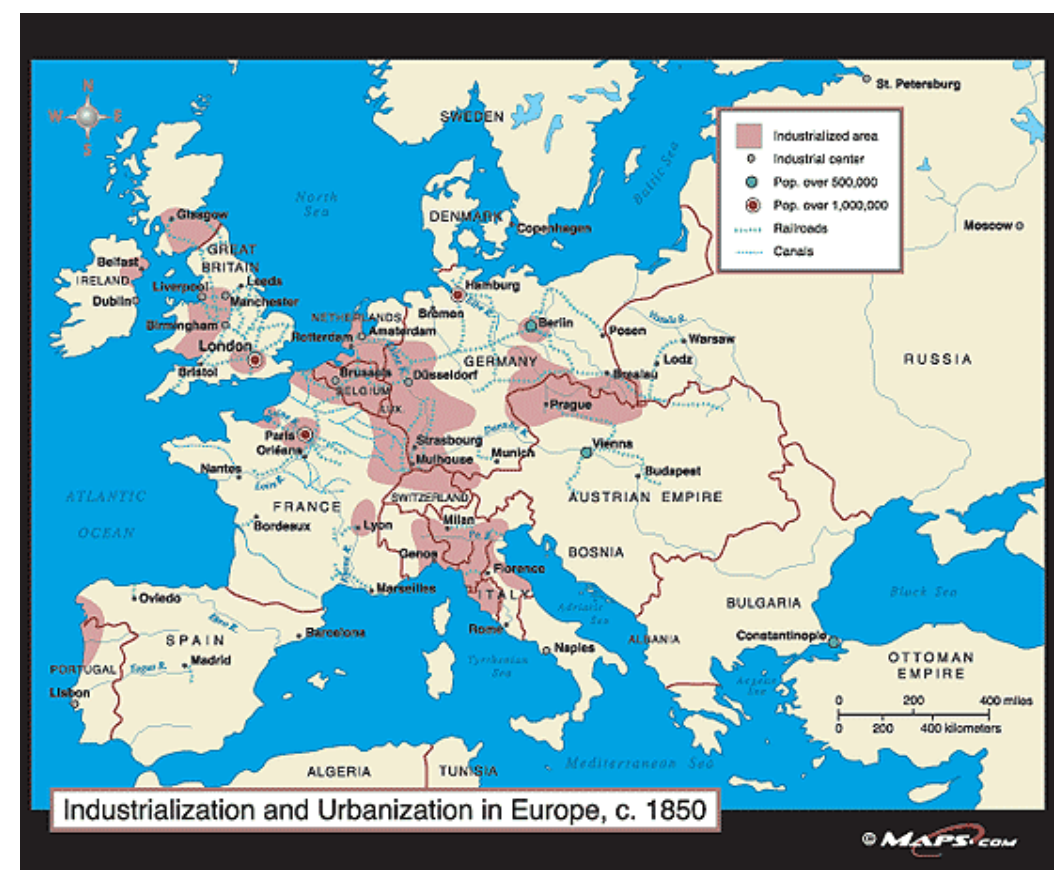
Locke, Hobbes, Rousseau
ad.: lid/člověk jako zdroj
politické moci

povědomí o změnách

radikální proměna spol. →
zrod sociologie v Anglii,
Francii a Německu

Evolution of the number of great cities in the developed world

City sizes (thousands)	1580	1700	1800	1914	1980
100–200	3	9	16	138	457
200–500	1	1	6	84	334
500–1000	–	2	1	47	115
1000–5000	–	–	1	10	93
5000 and more	–	–	–	2	7
Total	4	12	24	281	1006

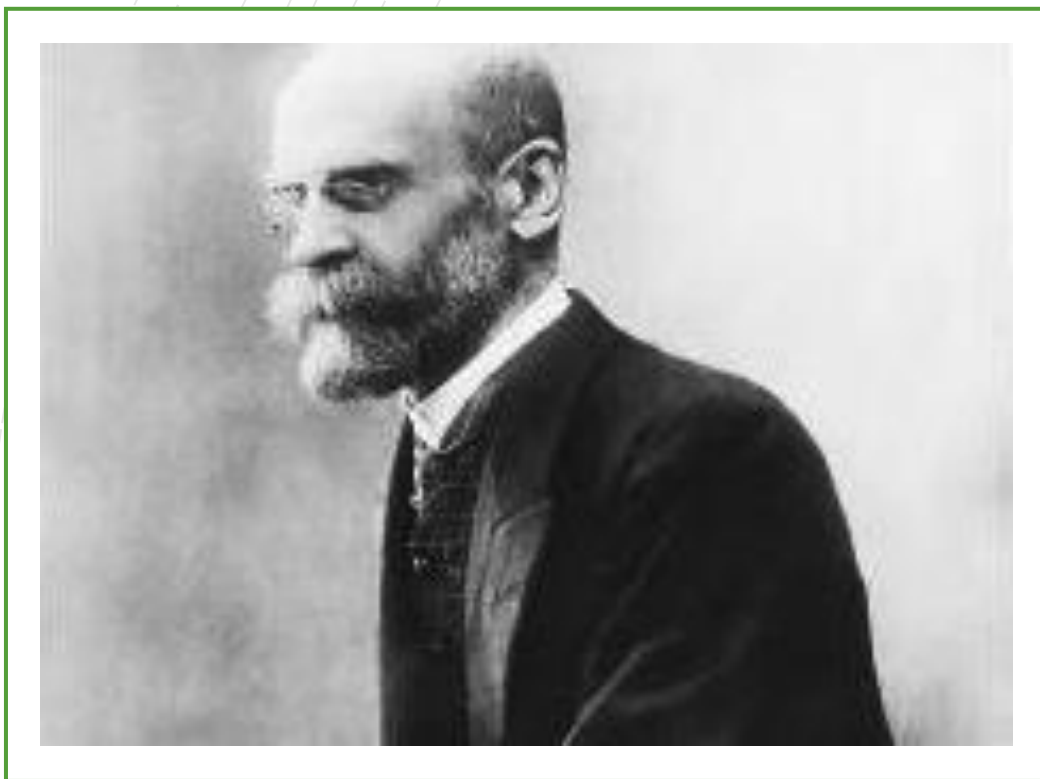
Proces modernizace

Auguste Comte (1798-1857)

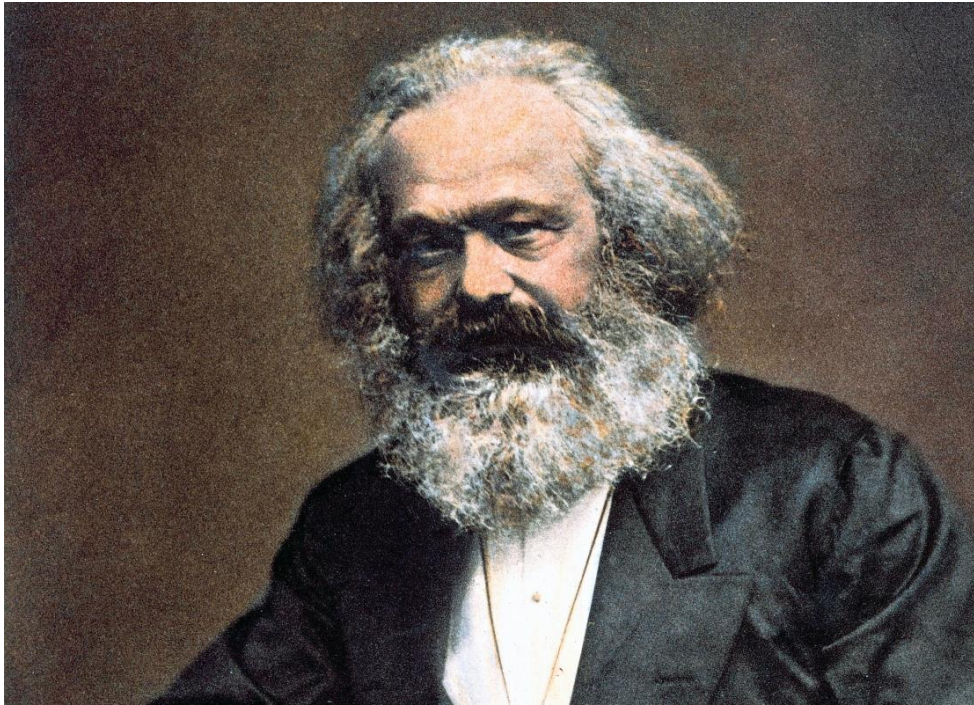
- dílo: *Kurz pozitivní filozofie*, 1838
- původně pojem sociální fyzika
- Comtův hlavní cíl: zjistit, jak společnost funguje
- pozitivismus: způsob chápání světa založený na (přírodní) vědě; i společnost – stejně jako příroda – má své zákony fungování; na základě pozorování a empirické ověřitelnosti
- aktivně utvářet vlastní osud a zlepšovat blahobyt lidstva
- sociologie jako produkt dějin – Comtova filozofie dějin (stádia: teologické: spol. vyjadřuje boží vůli, metafyzické: spol. jako výsledek přírodních sil; pozitivní :předzvěst Koperník, Newton ad.)
- navrhoval náboženství humanity: místo dogmat věda; jádro = sociologie

Émile Durkheim (1858-1917)

- navazuje na Comta
- *Studuj společenská fakta jako věci!* – sociologismus
- témata: sociologie jako empirická věda; význam jedince a nového společenského řádu; morální autorita ve společnosti
- sociální fakta: aspekty soc. života utvářející naše činy; společnost je fakt *sui generis*; aspekty mocenského působení sociálních faktů na jedince; nepřímé studium (např. prostřednictvím studia zákonů, náb. spisů či pravidel chování)
- společnost je jako lidské tělo; organicismus
- Co drží společnost dohromady? Pojmy: solidarita (mechanická a organická); dělba práce, analýza sociální změny.
 - tradiční společnost: mechanická solidarita (lidi k sobě poutá podobná zkušenost ze stejné práce a odpovídající hodnoty); malá dělba práce; represivní komunita potlačuje výrazná individua
 - modernizace → organická solidarita (rozpad mechanické sol.; ekonomická nezávislost a rostoucí nezávislost; založeno právě na uznání diferenciací a vzájemné závislosti)
- Anomie: stav rozpadu hodnot – úzkost a zoufalství; oslabení vlivu náb.; právě studium sebevraždy

Karl Marx (1818-1883)

- zejména analýza ekonomického života v éře průmyslové revoluce a vazby na život společnosti
- *sensu stricto* nebyl sociologem
- dichotomie feudální – buržoazní
- průmyslová společnost/ kapitalismus:
 - ekonomický systém metabolické reprodukce společnosti; role výroby určené na trh
 - kapitál (peníze, stroje, továrny) a námezdní práce → třídní systém; vykořisťování (nevyvážený vztah; pracující nemají kontrolu nad svou prací)
 - antagonistická třídní dichotomie (společenské třídy jsou definovány ve vztahu k vlastnictví výrobních prostředků)
- sociální změna: materialistické pojetí dějin
 - sociální změny jsou způsobeny ekonomickými vlivy a ne myšlenkami či hodnotami; klíčové střety mezi třídami
 - i historizující rozměr: analýza způsobů výroby
- koncept společenské základny (tj. stávající ekonomické a společenské podmínky) a ideologické nadstavby (forem společenského vědomí, tj. umění, vědy náboženství, práva, státu atd.)
- výrobní pokrok je podmíněn tvorbou majetku a dělbou práce, což vede k vzájemnému odcizování lidí

Max Weber (1864-1920)

- ekonomie, právo, srovnávací historie, filozofie apod.
- ekonomické faktory jsou důležité, ale myšlení a hodnoty mají stejný dopad (proti Marxovi)
- *dílo: Protestantská etika a duch kapitalismu (1904-1905)*
 - význam náboženských představ (protestantismus) pro formování kapitalismu – změna ekonomiky byla zapříčiněna změnou motivací a myšlení aktérů; orientace na jednání a ne na strukturu
 - struktura je důsledkem jednání
- úkol sociologie: pochopit význam jednání – rozumějící sociologie
- ideální typ: koncepční či analytické modely; v reálném světě zřídka
- „čistá“ podoba určitého jevu
- racionalizace
- modernita = mj. posun v modelech sociálního jednání; od tradice k racionalitě
- tzn. rozvoj vědy, moderní technologie a byrokracie (té se do jisté míry obával)
- principy efektivity a na základě technických znalostí
- odkouzlení světa

Sociologická teorie a empirický výzkum

- *teorie* = vyjádření toho, jak a proč jsou konkrétní fakta propojena; úkol: vysvětlit sociální chování ve skutečném světě (viz Durkheim a jeho výklad sebevraždy)
- konstruování abstraktních interpretací, které slouží pro vysvětlení různých empirických a konkrétních situací
- vazba na *empirický výzkum*; dohromady: nástroje **vysvětlení**
- makrosociologie a mikrosociologie; provázané; i jistá mezo-úroveň (interakce v mikrokontextech ovlivňuje institucionální rámce a naopak)

Základní perspektivy v sociologii:

- strukturálně-funkcionalistická perspektiva – konsenzuální paradigma
- sociálně-konfliktualistická perspektiva – konfliktualistické paradigma
- perspektiva symbolického interakcionismu – interpretativní paradigma

Konsensuální paradigma

- společnost vidí jako systém, kde jeho části společně fungují s cílem zachovat celek; jako celek – makro úroveň
- sociální struktura: relativně stabilní vzorec sociálního chování
- sociální funkce: důsledky fungování vzorců pro spol. jako celek
- navazuje na Comta; Durkheima; *Herbert Spencer*: srovnával společnost s lidským tělem – tzv. organicismus;
- zkoumání jednotlivých institucí spol. ve vztazích k dalším částem spol.
- morální konsensus: podstata sociální rovnováhy

- Robert K. Merton (1910-2003): sociální struktury mají (mohou mít) mnoho funkcí;
 - manifestní funkce: rozpoznané a zamýšlené; školský systém připravuje lidi na budoucí zaměstnání/práci
 - latentní funkce: nerozpoznané a nezamýšlené; školský systém omezuje nezaměstnanost tím, že mladé lidi drží mimo trh práce
 - sociální dysfunkce: jakýkoliv sociální vzorec, který může fungování společnosti narušit; zvýšení org. zločinu v důsledku zavedení prohibice v USA ve 30. letech 20. stol.
 - metodologický podnět: *teorie středního dosahu*

Konfliktualistické paradigma

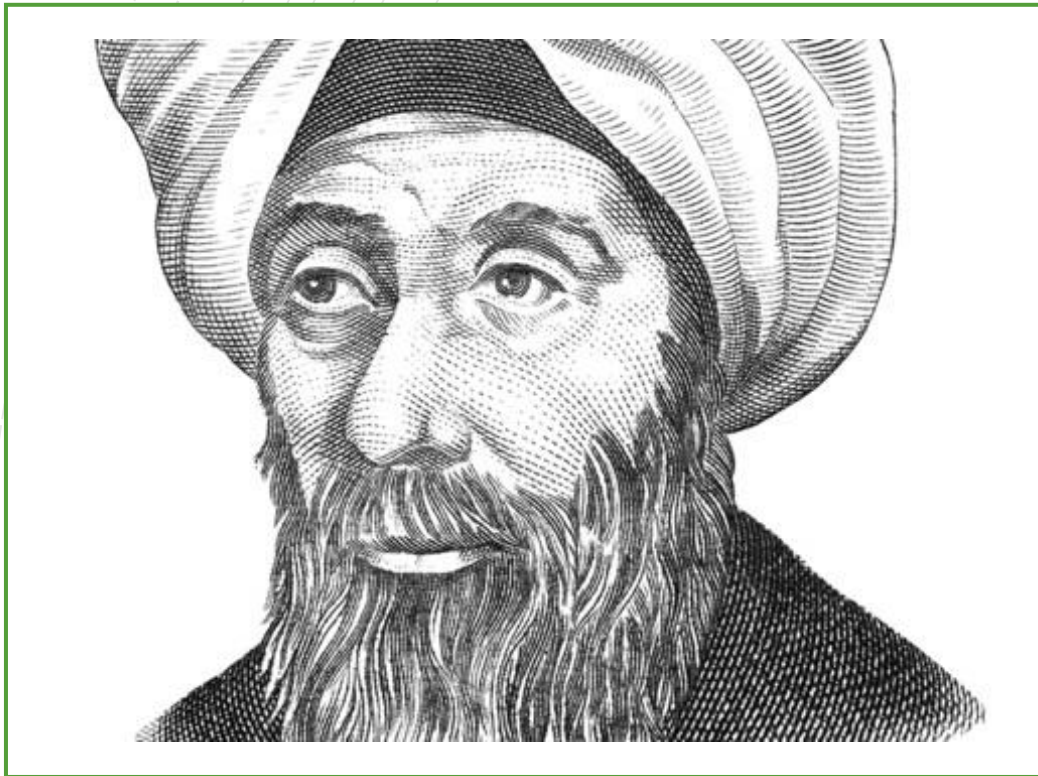
- společnost vidí jako místo nerovností vytvářející konflikt a sociální změnu
- zaměření: moc, nerovnost a boje
- faktory: sociální třída, gender, etnicita, rasa, sexuální orientace, věk atd.
- rozdělované: peníze, moc, vzdělání či sociální prestiž
- konflikt mezi dominantními vrstvami a znevýhodněnými (bohatí vs. chudí, muži vs. ženy, bílí vs. černí apod.)
- *Karl Marx*: boj dělnictva/pracujících proti vlastníkům továren; úloha myslitele = přispět k nápravě nespravedlností; marxismus

- Ralph Dahrendorf (1929-2009): navazuje na Webera; *Třída a třídní konflikt v průmyslové společnosti (1959)*: konflikt z odlišných zájmů; kromě třídy ještě kategorie moci a autority; společnost je rozdělena na ovládající a ovládané
- Genderový konflikt: zvýhodnění mužů a jejich výkladu světa; Harriet Martineau (1802-1876)
- Rasový konflikt: založen na rase a etnicitě; William Edward Burghardt Du Bois (1868-1963); z chudé rodiny, první doktorát Afroameričana na Harvardu; témata: rasová separace; studoval černošské komunity (ve Filadelfii); rasu viděl jako hlavní problém USA; téma rozdvojeného vědomí (*double consciousness*)

Interpretativní paradigma

- společnost vidí jako produkt každodenních interakcí jedinců; mikro úroveň; zaměření na sociální interakce v konkrétních situacích
- sdílená realita konstruovaná lidmi interakcemi/jednáním; svět je plný symbolů; důležitý je význam, který lidé *prožívanému* přikládají
- *Max Weber*: nepřímý vliv; východisko je lidské jednání a význam
- George Herbert Mead (1863-1931): socializace; tvorba osobnosti skrze interakce s druhými; základem jazyk: dovoluje nám stát se námi samými; jak nás vidí druzí. Symbol: podstata jazyk. i neverbální komunikace
- Erving Goffman (1922-1982): dramaturgická sociologie; *Všichni hrajeme divadlo*
- Arlie Hochschild (1940-): *Ovládané srdce: komercializace lidského cítění* (1983): výzkum; pozorování výcviku letušek ve firmě Delta (Atlanta); sektor služeb; odtažitost této práce – nasazování úsměvů

Ibn Chaldún (1332-1406)

- studie z oblasti historiografie
- dílo *Mukaddima (Prolegomena k historii světa)* celé knihy *Kitáb al-íbar (Kniha příkladů)* – metodologické a teoretické předpoklady jeho přístupu
- analýza berberských a arabských komunit
- hovoří o potřebě objevení „vědy o sociální organizaci“ či „o společnosti“
- teorie sociálního konfliktu: zkoumal vztahy kočovných a usedlých spol.
- např. koncept „kmenové“ soudržnosti – solidarity (*asabíja*); analýza formování státu; při urbanizaci kočovných kmenů mizí vnitroskupinová solidarita
- „Pocit sdíleného smyslu života a osudu slábne s tím, jak se společnost rozrůstá a stárne a civilizace ochabuje. Nakonec ji pohltí menší nebo mladší civilizace se silnějším smyslem pro soudržnost: národ může zažít fyzickou porážku, ta však nikdy nezpříčiní jeho pád. Když se ale stane obětí psychologické porážky ... znamená to jeho konec.“

Harriet Martineau (1802-1876)

- Angličanka
- spisovatelka, esejistka, sociální teoretička
- předchůdkyně feministické sociologie
- 1834-1836: cestovala po USA a viděla rozpor mezi ideály (Ústavy apod.) a realitou – *Society in America* (1837); téma: sociální nespravedlnost; svoboda jako ideál v rozporu s realitou (zejm. otroctví, život a situace dělnictva a podřízení žen)
- genderový konflikt
- měřítko civilizovanosti: úroveň života obyvatel
- témata obecně: otroctví, pozice pracujících; více než 50 knih; při studiu spol. je třeba zkoumat všechny její aspekty (všechny instituce; rodinu, vztahy apod.)

Hlavní perspektivy/paradigmata v sociologii

	Konsensuální paradigma	Konfliktualistické paradigma	Interpretativní paradigma
Rovina analýzy	makro úroveň	makro úroveň	mikro úroveň
Obraz společnosti	Společnost je systém vzájemně propojených částí, který je relativně stabilní. Každá část společnosti funguje tak, aby systém operoval podle řádu. Členové se povětšinou shodnou na tom, co je morálně správné a co špatné.	Společnost je systém sociálních nerovností založených na třídě (Marx), genderu (feminismus a genderově-konfliktualistický přístup) a rase (rasově-konfliktualistický přístup). Společnost funguje tak, že zvýhodňuje některé a jiné utlačuje. Sociální nerovnost zapříčiňuje konflikt a ten vede k sociální změně.	Společnost je neuzavřený proces. Lidé interagují nevyčíslitelnými způsoby a používají přitom symbolickou komunikaci. Lidmi prožívaná realita je proměnlivá a změnitelná.
Hlavní otázky	Jak drží společnost pohromadě? Jaká je hlavní část společnosti? Jak jsou její části spojeny? Jakým způsobem jednotlivé části přispívají k fungování společnosti?	Jak společnost rozděluje populaci? Jak zvýhodnění zajišťují udržení svých privilegií? Jak mohou znevýhodnění donutit systém se změnit?	Jak lidé prožívají život ve společnosti? Jak mohou lidé ovlivnit realitu, kterou zažívají? Jak se jednání a význam jednání proměňuje vzhledem k aktérům a vzhledem k situacím?

Summary

Bibliografie

- Bairoch, P.; Goertz, G. Factors of Urbanisation in the Nineteenth Century Developed Countries: A Descriptive and Econometric Analysis. *Urban Studies*. 1986, vol. 23, s. 285-305.
- Bauman, Zygmunt; May, Tim. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010.
- Berger, Peter L. *Pozvání do sociologie: humanistická perspektiva*. Brno: Barrister & Principal, 2017.
- Comte, Auguste. *The Positive Philosophy*. New York: Calvin Blanchard, 1858.
- Dahrendorf, Ralf. *Class and class conflict in industrial society*. London: Routledge & Kegan Paul, 1959.
- Durkheim, Émile. *Suicide: A Study in Sociology*. New York: The Free Pr., 1966.
- Eco, Umberto. *Jméno růže*. Praha: Argo, 2018.
- Giddens, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 23-46.
- Goffman, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě*. Praha: Portál, 2018.
- Hochschild, Arlie Russell. *The managed heart: commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press, 2003.
- Ibn Chaldún, Abú Zajd Abd ar-Rahmán Ibn Muhammad. *Čas království a říší. Mukaddima: úvod do historie*. Praha: Odeon, 1972.
- Macionis, J. J. *Sociology*. New York and London: Pearson, 2012, s. 1-26.
- Martineau, Harriet. *Society in America*. New York: Saunders and Otley, 1837.
- Mead, George Herbert. *Mysl, já a společnost*. Praha: Portál, 2017.
- Merton, Robert King. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007.
- Mills, Charles Wright. *Sociologická imaginace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.
- Weber, Max. Protestantská etika a duch kapitalismu. In: Týž; Havelka, Miloš, (ed.). *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 182-242.
- Williams, Eric. *Capitalism and Slavery*. Richmond: The University of North Carolina Press, 1944.

Elektronické zdroje

<http://billbaroni.com/map-of-europe-1850/contemporary-ideas-map-of-europe-1850-industrialization-urbanization-in-europe-map-c-1850-by-mapscom/>

<https://blog.podio.com/2011/05/13/the-future-of-all-work-and-not-just-for-creatives/>

https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim

https://en.wikipedia.org/wiki/George_Herbert_Mead

https://en.wikipedia.org/wiki/Harriet_Martineau

https://en.wikipedia.org/wiki/Max_Weber

https://en.wikipedia.org/wiki/Ralf_Dahrendorf

https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_K._Merton

https://en.wikipedia.org/wiki/W._E._B._Du_Bois

https://ha.wikipedia.org/wiki/Ibn_Kaldun

<https://howellworldhistory.files.wordpress.com/2012/10/triangle-trade1.png>

<https://industrialrevolutioncth.weebly.com/statistics.html>

<https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=kt7f59q5ms;chunk.id=0;doc.view=print>

<https://www.atlasobscura.com/places/karl-marx-house>

<https://www.britannica.com/biography/Auguste-Comte>

<https://www.britannica.com/biography/Harriet-Martineau>

https://www.rdwolff.com/tags/arlie_hochschild

<https://www.thoughtco.com/erving-goffman-3026489>